

LESTADIOLAISUUDEN HOITOKOKOUKSISSA OLI KYSE OPILLISESTA PUHDISTUKSESTA

JANNE METSÄNHEIMO

1970-luvun tapahtumat vanhoillislestadiolaisuudessa ovat keränneet sekä aikanaan että jopa vuosikymmeniä tapahtumien jälkeen runsaasti huomiota suomalaisessa mediassa. Sisäiseen myllerrykseen ajautunutta liikettä syytettiin hengellisestä väkivallasta. Syytökset liittyivät ”hoitokokousten” tapahtumiin. Niissä liikkeen jäseniä syytettiin paitsi tekosynneistä, myös ”väärrään henkeen” joutumisesta. Usein yöhön kestäneissä kokouksissa syytetyiltä penättiin anteeksipyyntöä ja väärän hengen myöntämistä liikkeestä erottamisen uhalla. Eksklusiivisen pelastusopin mukaan kyseessä oli käytännössä helvettituomio.

Hoitokokoukset olivat monella tapaa poikkeuksellinen ilmiö niin Suomessa kuin lestadiolaisuuden sisälläkin. Lestadiolaisuus oli tuossa vaiheessa reilun sadan vuoden historian aikana hajaantunut usein, mutta vuosien ajan järjestetyt, usein yöhön venyneet kokoukset syytöksineen seurakuntalaisia vallanneista henkivalloista oli sisäisiin ristiriitoihin tottuneessa yhteisössäkkin jotain, joka herätti hämmästyksiä ja huolta liikkeen jäsenissä. Oikeudenkäyntiä muistuttava tapa käsitellä seurakunnan jäsenistön toimia ja uskon laatua on tuttua muistakin uskonnollisista yhteisöistä. Jehovan todistajien ja Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon – tuttavallisemmin mormonikirkon – toimintatapoihin on kuulunut kurinpidollisissa asioissa samankaltaisia piirteitä. Erikoista lestadiolaisuuden tapauksessa oli syytösten laajuus – syytettynä saattoi olla kokonaisia paikallisia rauhanyhdistyksiä ja lestadiolaisuuden johdon lähettämiä ”hoitomiehiä” vieraili ympäri Suomea 1970-luvulla lähes 500 kertaa, eli melkein viikoittain.¹

Pohja pappishajaannuksessa

Lestadiolaisuuden sisäisen kriisin eskaloitumista edelsi pitkä levoton jakso. Sen aikana liike pyrki määrittelemään asennoitumistaan ympäröivään yhteiskuntaan ja kirkkoon, jotka kävivät läpi nopeaa muutosta sotien jälkeisessä Suomessa. Lestadiolaisuuden suhde ulkopuoliseen maailmaan oli aina ollut ristiriitainen, mutta sen arvopohja oli kuitenkin lähellä valtavirtaa agraarisessa Suomessa. 1950-luvulta lähtien tilanne alkoi kuitenkin muuttua, sillä kiihtyvä teollistuminen ja kaupungistuminen eivät tuoneet vain uudenlaista teknologiaa ja luoneet uudenlaisia asuinympäristöjä ja -tapoja, mutta myös kulttuurin murroksen. Perusluterilaisessakin suomalaiskodissa sukupolvien kiulu näytti syvemmältä kuin koskaan, puhumattakaan pysyvyyden nimeen niin tapojen kuin oppisisältöjenkin suhteen vanno-nessa lestadiolaisuudessa.

Kirkon ja herätysliikkeen kasvaminen erilleen näkyi selvästi vuoden 1961 pappishajaannuksessa, jossa kaksi kolmasosa liikkeen teologeista erotettiin. Sittemmin erotettujen ryhmää alettiin kutsua elämänsanalaisiksi heidän julkaisemansa *Elämän Sana* -lehden mukaan. Erottamisen taustalla

olivat näkemuserot sakramenttien merkityksestä. Pappislinjalaiset halusivat pitäytyä pappisvalansa velvoittaneina ehdottoman tunnustususkollisina. Heidän mukaansa uudestisyntyminen ja syntien anteeksisaaminen tapahtuivat myös sakramenttien – kasteen ja ehtoollisen – yhteydessä. Maallikkolinja taas pidättäytyi alkuperäiseksi katso-massaan näkemyksessä, jossa vain parannussaarna Jeesuksen nimessä ja veressä toiselta uskovaiselta toiselle mahdollisti hengellisen uudestisyntymisen. Heidän jakamansa ehdottoman eksklusiivisen seurakuntakäsityksen mukaan liikkeeseen kuulunut luterilaista pappia tuli pitää epäuskoisena ja vaikka sakramentit sinänsä olivat tärkeitä uskon vahvistajia, ei niiden avulla saatu syntejä anteeksi.²

Pappishajaannuksen taustalla voidaan nähdä myös syvällisempi kysymys siitä, miten kirkkoon olisi tullut suhtautua. Ekumeeninen ajattelu, mukautuminen yhteiskunnan moniarvoistumiseen ja kysymys naispappeudesta ajoi etenkin lestadiolaisuuden maallikkosiipeä kauemmaksi kirkosta. Hajaannuksen seurauksena liikkeen julkaisujen päätoimittajaksi nimitettiin erotettujen pappisveljien tilalle maallikkolinjan Eino Kimpimäki ja muutos oli välitön – aikaisempi lähes yleishengellinen ja uutispainotteinen linja muuttui sanomalehti *Päivämiehessä* selkeästi konservatiivisempaan suuntaan. 1960-luvun alusta lähtien lehti ottikin kovin sanoin kantaa niin kirkon kuin suomalaisen yhteiskunnan toimintaan.

Maallistumisilmiöiden pelko johti sisäiseen puhdistukseen

Pappishajaannuksella oli kaksi merkittävää seurausta liikkeen tulevaisuuden kannalta. Ensinnäkin se nosti aikaisemmin pappislinjan kanssa vastakaista ääri-ilaita edustaneen kovan linjan maallikkosiiven näkyvämpään ja vaikutusvaltaisempaan asemaan yhteisön sisällä. Heikki Saaren johtama ryhmittymä vaali ehdottoman eksklusiivista pelastusnäkemystä selkiyttäen Jumalan valtakunnan rajoja heti hajaannuksen jälkeen. Pappislinjan näkemys sakramenttien uudestisyntyttävästä vaikutuksesta koettiin ratkaisevalla tavalla avar-tavan pelastusnäkemystä vääriin suuntaan. ”Jos me lähemme Tunnustuskirjojen perään, niin var-

1 Kinnunen 2011, 151.

2 Kesti 2001.

masti löytyy kaksi tietä taivaaseen”, kuten maallikolinjan Heikki Koukkari oli todennut pappis- ja puhujaveljien kokouksessa Oulussa vuonna 1960. Samassa kokouksessa Ville Suutari, myös maallikolinjan edustaja sanoi, että ”jos me menemme siihen, että kaste on uudestisyntymisen peso, niin kaikki maailman hengellisyydet lyövät rauhankät-tä meidän kanssamme”.³ Kun hajaannus oli tapah-tunut, kirjoitettiin *Päivämiehessä* ja *Siionin Lähe-tyslehdessä* lukuisia artikkeleita siitä, ketkä lopulta pääsivät taivaaseen ja ketkä eivät. Lestadiolaisuuden ulkopuolella ei ollut pelastusta, vaikka ero-tettujen opetus saattoi vaikuttaa samankaltai-selta kuin vanhoillislestadiolaisuuteen jääneiden puhujien.

Toinen yhtä merkittävä seuraus oli se, että lii-ke käpertyi itseensä. Uskontotieteilijä Ilkka Pyysi-äisen mukaan yhteiskunnan maallistuminen joh-ti siihen, että lestadiolaisuus kääntyi sisäänpäin, mikä aiheutti konflikteja liikkeen ulkopuolisten kanssa.⁴ Maailman rappio vakiintui liikkeen leh-distön pääasialliseksi aiheeksi jo 1960-luvun alus-sa. Näkemys ympäröivän yhteiskunnan moraalin romahtamisesta haastoi jopa liikkeen ytimen her-ätysliikkeenä uskottomien herättelyn vaihtuessa pelastuvien joukkoon jo päässeiden taivaspaikan turvaamiseen. Maailmassa toimimisen riskit kas-voivat suuremmiksi kuin siitä saatavat hyödyt –syntielämä houkutteli elävässä uskossa olevia samalla tavoin kuin muitakin. Lestadiolaisuuden ja muun maailman suhdetta kuvattiin ”ikuisena sota-tilana”, jossa kysymys oli kirjaimellisesti elämästä ja kuolemasta. Kristityn täytyi pukeutua ”Jumalan sota-aseisiin” ja kamppailla maallistumisilmiöitä vastaan. Heikki Saari esitti, että Jumalan valtakun-nan ”täytyy kokonaan erottautua eri maailmaksi, ettei uskon elämä pääsisi turmeltumaan”.⁵ Uskos-ta osattomien pelastus asetettiin Jumalan käsiin luottaen siihen, että tuntoon tulevat kyllä ohjau-tuisivat liikkeen pariin, mikäli niin oli tarkoitettu. Uskovaisten pitäytyminen omiensa parissa muo-dostuikin 1960-luvun loppuun mennessä stan-dardiohjeeksi. Oli ”hengenvaarallista uskovaisten ryhtyä mihinkään sovintoon tai aselepoon” epä-uskoisen kanssa, sillä ”ennemmin tai myöhemmin

jokin pukinsorkka tai sarvenkyhmy pistää esille”.⁶

Yhteisön sulkeutuessa ulkomaailmalta huomio lestadiolaisuudessa kiinnittyi yhä enemmän lii-keen yhtenäisyyden vaalimiseen. Varsinkin nuorista oltiin huolissaan, koska elokuvat, kevyt musiikki ja muut synnillisinä pidetyt asiat houkuttelivat heitä erityisen paljon. Kovenevat otteet liittyvätkin osal-taan siihen tosiasiaan, että kentällä tapasäännöis-tä tehdyt linjaukset eivät automaattisesti saaneet kaikkien tukea taakseen. Suhtautuminen televisi-oon on tästä hyvä esimerkki. ”Televisiokysymys-tä” käsiteltiin useissa vuosikokouksissa ja kannaksi muodostui, että sen ostanteet täytyi erottaa katto-organisaation Suomen Rauhanyhdistysten Keskus-yhdistyksen (SRK) tehtävistä. Myös rivijäsenten te-levision omistus katsottiin synniksi. Vuonna 1971 Sievin vuosikokouksessa määriteltiin, että mikäli seurakuntalaiset eivät pyynnöistä huolimatta luo-puneet televisioistaan, oli heitä pidettävä ”paka-noina ja publikaaneina”. Hoitokokousaikana vuon-na 1976 jopa koulutelevision katsominen kiellettiin, mikä aiheutti jännitteitä lestadiolaisten vanhempi-en ja opettajien välille, koska useat opettajat eivät ymmärtäneet asiaohjelmat kieltävää kantaa.⁷

Televisiota koskevat artikkelit olivat *Päivämie-hessä* ja *Siionin Lähetyslehdessä* sisällöltään yhtenäisiä, mutta rivien välistä on luettavissa, että kentällä asiasta oli paljon eriäviä mielipiteitä, eikä televisi-on omistaminen ollut ennenkuulumatonta. Televi-siosta kirjoitettiin todella pitkään, läpi koko 1960- ja 1970-luvun ja se kiellettiin useaan kertaan puhujan-kokouksissa. Tämä kielii omalta osaltaan siitä, että uuden ajan tarjoamat muutokset olivat haaste yh-tenäisyyden säilymisen kannalta. Jos viesti olisi ol-lut helposti toimitettavissa kenttäväelle, ei kieltoja olisi tarvittu useita. Televisio yksittäisenä aiheena lienee analoginen muiden 1970-luvun kamppailu-jen kanssa, joiden pääasiallisena tehtävänä näyttää olleen seurakunnan puhdistus toisinajattelijoista ja niistä, jotka eivät mukautuneet liikkeessä tehtyihin linjauksiin tapasäännöistä. Kuuliaisuus ja yhteisen rintamalinjan pitäminen maailmaan, ”yksi henki”, nähtiin niin arvokkaaksi, että niitä vaalittiin vaika väkipakolla.

3 Raittila 1962, 25.

4 Pyysiäinen 2005, 99–100.

5 *Päivämies* (PM) 12.1.66, ”Neuvokaa teitänne keskenänne”.

6 *Siionin Lähetyslehti* (SL) 1/67, ”Uskovaiset ja jumalattomat”.

7 Lohi 2000, 109–111.

Väkipakoksi realisoitui 1970-luvun alkuun mennessä yleistynyt hoitokokouskäytäntö. Hoitokouksia tai niiden kaltaisia selvitystilaisuuksia ja julkisen ripin vaatimuksia oli harjoitettu liikkeessä jo ennen 1970-lukua, mutta ilmiö yleistyi ja kärjistyi vuosikymmenen loppuun mennessä. Hoitokokouksen järjesti yleensä paikallinen rauhanyhdistys, ja ne pidettiin yhteisöön kuuluneiden kodeissa tai rauhanyhdistyksen tiloissa. Hoidettavat saivat ilmoituksen hoitamisen kohteeksi joutumisesta monin eri tavoin – kirjeitse, puhelimitse, suusanallisesti tai seuroihin osallistuessaan. Hoitokokouksiin kutsuttiin rauhanyhdistyksen väkeä niin ikään monin eri tavoin, usein liikkeen sanomalehden *Päivämiehen* ilmoituksella. Hoitokokouksia saatettiin pitää myös ilman kutsua seurojen yhteydessä.⁸ Hoitokokoukseen kutsutun oli käytännössä pakko osallistua. Jos kutsusta kieltäytyi tai jätti tulemasta paikalle, tulkittiin kutsutun teollaan kieltävän uskonsa.⁹ Hoitokokouksiin osallistuivat hoidettavat, hoitajat ja rauhanyhdistyksen väkeä, enimmillään satoja ihmisiä. Tyypillisesti iltaisin pidetyt kokoukset saattoivat jatkua myöhään yöhön ja virallisimmillaan niissä pidettiin myös pöytäkirjaa.¹⁰ Näitä pöytäkirjoja on ilmeisesti jälkeensä tuhottu ainakin joissain rauhanyhdistyksissä.¹¹ Hoitajina toimivat pääasiassa rauhanyhdistyksen johtokuntaan ja saarnaajiin lukeutuvat ihmiset, mutta myös muut – naisetkin – osallistuivat aktiivisesti. Hoidetun sieluntilaa arvioivat usein ihmiset, joilla ei ollut uskonnollista koulutusta, kokemusta vastaavien tilanteiden käsittelystä tai edes auktoriteettiasemaa yhteisön sisällä.¹²

Hoitokokouskäytännön opillinen perusta oli Matteuksen kirjan (Matt. 18: 15–19) ohje rikkooneen veljen hoitamisesta. Kohta tunnetaan vanhoillislestadiolaisuudessa ”Kristuksen kirkkolakina”. Siinä rikkeen havainnut puhutteli rikkonutta ensin yksin, sitten kaksin ja jos asia ei vielä silloinkaan ratkennut, piti se tuoda seurakunnan eteen ratkaistavaksi. Seurakunnalla oli hallussaan sekä päästö- että sideavaimet, joiden avulla se saattoi joko vapauttaa tai sitoa syytetyn synteihinsä. Kris-

tuksen kirkkolain siteeraaminen oli hyvin samansisältöistä 1960-luvulta lähtien ja sen merkitys kasvoi 1970-luvulla entisestään. Merkittävydestä kertoo esimerkiksi Ranuan vuoden 1973 suviseurojen puhujien kokouksessa esitetty linjaus, jossa todettiin, että Kristuksen kirkkolaista pitäisi olla ainakin yksi puhe jokaisten suurempien seurojen yhteydessä.¹³ Vuodesta 1974 lähtien *Päivämies* sisältääkin erittäin paljon hoitokokouksia koskevia uutisia. Kristuksen kirkkolain korostuminen seurakunnan toiminnassa välttämättömänä opinkappaleena kulki käsi kädessä hoitokokouskäytännön yleistymisen kanssa.

Henkioppi yksimielisyyden varmistamiseksi
Hoitokokousajan kenties leimallisin piirre oli itse hoitokokouskäytännön ohella niin sanottu henkioppi, jonka pohjalta iso osa lestadiolaisista kohtasi syytteen joutumisesta ”väärään henkeen”. Henkioppi ei ilmestynyt täysin tyhjästä. ”Hengen yhteys”, jolla tarkoitettiin Pyhän Hengen läsnäoloa seurakunnan jäsenten elämässä ja yhteisten päätösten takana, on olennainen osa lestadiolaista seurakuntakäsitystä. Käsitystä Pyhän Hengen vaikutuksesta voidaan pitää jopa merkittävämpänä lestadiolaisena opinkohtana hoitokokouksiin liittyen, koska sillä perusteltiin 1970-luvulla seurakunnan täydellinen erehtymättömyys kaikissa opintulkinnoissa. Näin itse oppisisältö oli sekundäärinen uskovien joukkoon ja heidän toimintaansa nähden. Samankaltainen opetus ja oppinäkemykset jossain toisessa seurakunnassa nähtiinkin usein harhana ja eksytyksenä, ei todisteena siitä, että muualla olisi voinut olla Pyhän Hengen vaikutusta ja oikeita uskovaisia.¹⁴ Hengen yhteyden kokeminen ja pelastumisen kannalta keskeinen oikea hengen tila olivat siis osa lestadiolaista opillista historiaa ja nykyisyyttä. Tämä näky siinä, että eri asioiden arvioimiseen käytettiin ennen varsinaista henkioppiaikaakin niiden hengen kuvailua. Esimerkiksi mustasukkaisuuden ongelma nähtiin hyväksi kuvailla ”epäluulon hengen” vaikuttamiseksi.¹⁵

1970-luvun lopun kaltaisen henkiopin ituja on löydettävissä 1960-luvun lestadiolaisuudes-

8 Linjakumpu 2012, 77–78.

9 Linjakumpu 2012, 78.

10 Linjakumpu 2012, 79–80.

11 Haukkala 2010, 65.

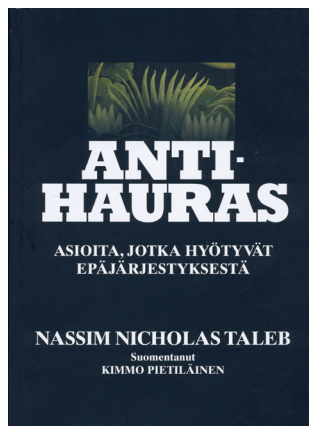
12 Linjakumpu 2012, 80–81.

13 PM 5.7.73, ”Puhujien ja seurakuntavanhinten kokous 29.6.1973”.

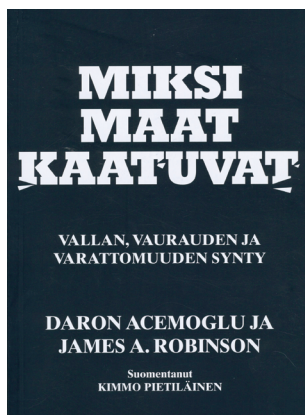
14 Ruokanen 1980, 22–28.

15 PM 26.9.63, ”Epäluulo, vaikea sairaus”.

Parasta suomalaista tietokirjallisuutta

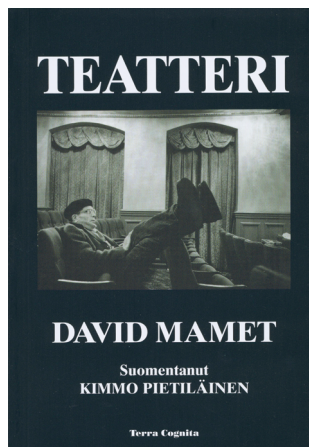
Nassim Nicholas Taleb:
Antihauras.
Asioita, jotka hyötyvät epäjärjestyksestä.
Ovh. 50 €

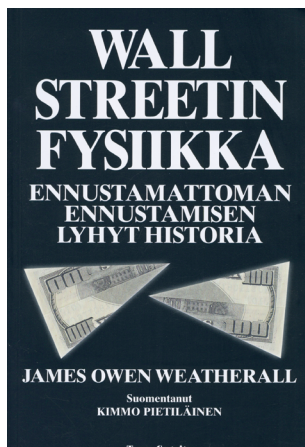
Daron Acemoglu ja
James A. Robinson:
Miksi maat kaatuvat.
Vallan, vaurauden ja varattomuuden synty.
Ovh. 50 €

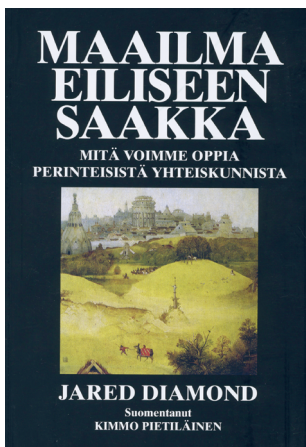
Daniel Kahneman: *Ajattelu nopeasti ja hitaasti.*
Ovh. 50 €

David Mamet:
Teatteri.
Ovh. 25 €

James Owen Weatherall:
Wall Streetin fysiikka.
Ennustamattoman ennustamisen lyhyt historia.
Ovh. 40 €

Jared Diamond: *Maailma eiliseen saakka. Mitä voimme oppia perinteisistä yhteiskunnista.*
Ovh. 50 €

Hyvin varustetuista kirjakaupoista tai suoraan kustantajalta
www.terracognita.fi

takin. Henkien tarkkailun avauspuheenvuorona voidaan pitää Heikki Saaren vuonna 1963 *Päivämieheen* kirjoittamaa artikkelia ”On aika puhua oikeasta opista”, jossa Saari peräänkuulutti ”henkien erottamisen lahjaa” olennaisena osana uuden ajan uskovaisen työkalupakkia. Hänen mukaansa Jumalan valtakunnan ulkopuolella vaikutti vääriä henkiä, jotka etsivät tietään myös lestadiolaisten pariin. Jo tässä vaiheessa esitettiin, että väärän hengen valtaan joutunut joutuisi tekemään julkisen anteeksipyynnön koko seurakunnalle.¹⁶ Saari oli artikkelillaan aikaansa edellä, eikä hänen kirjoituksensa poikanut tässä vaiheessa lisäartikkeleita. Se on kuitenkin merkittävä teksti siinä mielessä, että sisältö on yhtenevä 1970-luvun henkiopin kanssa. Voidaan siis olettaa, että viimeistään pappishajaannuksen kautta merkittävän aseman liikkeessä saavuttaneella Saarella oli ”henkiopillisia” ajatuksia jo varsin varhaisessa vaiheessa, ja statuksensa puolesta hänellä oli paljon vaikutusmahdollisuuksia muidenkin saarnaajien käsityksiin ja sitä kautta lestadiolaisuuden tulevaisuuden opinmuodostukseen.

Vaikka henkiopin juuret ovat ilmiselvästi 1960-luvulla, alkoi se toden teolla vakiinnuttaa paikkaansa lestadiolaisen oikeaoppisuuden osana vasta 1970-luvun alkupuoliskolla. Silloin pinnalle nousivat varsinkin ”kuiva ja hempeä henki”, jolloin niitä määriteltiin etenkin liikkeen sanomalehti *Päivämieheessä*. Aluksi varsinkin hempeyden ajateltiin olevan lähinnä liikkeen saarnaajien vaiva, sillä aika vaati selkeitä kannanottoja ja tuomion silloin, kun aihetta oli. Vuoden 1975 aikana kuivasta ja hempeästä hengestä muodostui selkeämmin koko seurakuntaa vaivaava ongelma, vaikka saarnamiesten riskejä edelleen korostettiin. Heidän tulisi saarnata ”täydellistä lakia” tai koko seurakunnan sielun-tila voisi olla vaarassa liiallisen hempeyden tähden.¹⁷ Hempeää henkeä pidettiin ”liian järkevänä” ja ongelmia pienentelevänä, kuivaa henkeä taas ”täysin tyhmänä” henkenä, joka korosti opin raittiutta liikaakin ja vääristä syistä. Vaikka näitä henkiä pidettiin toistensa vastakohtina, saattoivat ne usein esiintyä samassa ihmisessä yhtä aikaa.

16 PM 30.10.63, ”On aika puhua oikeasta opista”.

17 Esim. PM 22.1.75, ”Hempeämielisyyden henki”, 19.2.75, ”Hempeämielisyyden synty”, 10.11.76, ”Hengen raittius ja veljellinen rakkaus”.

Hoitokokouskäytännön yleistyessä vuoden 1974 jälkeen alkoi myös henkioppi monimutkaisuutta ja sen käyttö yleistyä. Näyttää siltä, että hoitotilaisuudet ruokkivat henkioppia ja nostivat sen merkitystä. Erilaisia henkiä – esimerkiksi vikova henki, isäntähenki, katkeruuden henki, radikaali henki, ekumeenisuuden harha, kirkkohenki ja monet muut – alkoi ilmaantua vakiosanastoon. Samalla kun henkioppi monimutkaistui, jätti se yhä suuremman osan seurakunnasta ymmälleen – jotain kauheaa näytti olevan tapahtumassa, mutta rivijäsen joutui yhä useammin hämillään niin omasta kuin kotiseurakuntansakin sielun-tilan puhtaudesta. Rivijäsenten hämmennystä henkiopin sisällöstä voimisti sen monimutkaisuuden lisäksi yleinen tapa tulkita ennen niin sanottuina tekosynteinä pidetyt väärät teotkin ”väärän hengen hedelmäksi”. Tällöin anteeksipyyntö väärästä teosta ei riittänyt vaan syytetyn täytyi tehdä parannus teon pohjasyystä eli hänet vallanneesta hengestä. Niin erotetut kuin parannukseen päätyneetkin olivat usein jälkeensä epäätietoisia, mistä he olivat tehneet tai jättäneet tekemättä parannuksen.

Henkiopin huipennus ja eräänlainen tiivistelmä oli kososlainen henki, joka levisi käyttöön kulovalkean tavoin vuoden 1979 aikana. Nimitys tuli saarnaaja Vihtori Kososeen 1930-luvulla liitetyn eriseurauksen opetuksen mukaan, joskin historiallinen side alkuperäiseen kososlaisuuteen on löyhä. 1970-luvun kososlaisuudessa yhdistyivät lähes kaikki väärin henkien kuvailuun aiemmin käytyt oireet. Se oli ”erityisen syvä väärä henki”. Samassa hengessä olevia kohtaan se oli hempeä ja toisaalta ”totuudessa vaeltavia Jumalan lapsia kohtaan” tarvittaessa mielitelevä, mikäli se palveli kososlaisen etuja. Muuten kososlaisuus ilmeni ”arvostelevana, vaativana, tarkkanäköisenä ja kireänä” henkenä. Tähän kuului kaikkien niiden Jumalan lasten arvostelu, jotka eivät heidän mielestään olleet oikein uskomassa. Panettelu tapahtui heidän toimestaan takanapäin. Erityisesti kosolaiset kuitenkin arvostelivat Jumalan valtakunnan tekemiä päätöksiä ja kannanilmaisuja. Erotukseksi seurakunnan omaan toimintaan perusteltiin, että Jumalan rakkauden ja totuuden hengessä puhuttelu oli eri asia. Kososlaisuuden erikoispiirteisiin luettiin sekin, että he tekivät kärkkäästi parannusta teoistaan ja jopa hengestäkin, mutta usein

käyttäytyminen ei kuitenkaan muuttunut, eli Pyhä Henki ei kirkastanut heille väärää henkeä todelliseksi synniksi. Tähän liittyen kososlaisuuden kuvaan kuului myös väärä rippippi, jossa ”luotetaan siihen, että on tehty parannus kaikista synneistä ja näin rakennetaan ja vahvistetaan omaa vanhurskautta”. Tämä taas ”ajoi tekojen tielle”, eli armosta lain alle. Väärään henkeen eksyneet saattoivat olla myös rohkeita ja jaloja totuuden puolustajia, mutta he tekivät sen lain tuomitsevassa hengessä Jumalan rakkauden ja totuuden hengen sijaan. Kososlaisesta hengestä katsottiin kertovan jopa senkin, että ei ymmärretty, mitä sillä tai muilla väärillä hengillä tarkoitettiin.¹⁸

Kososlaisen hengen merkittävydestä kertoo myös se, että SRK:n pääsihteeri Einari Lepistö kirjoitti aiheesta pitkän pääkirjoituksen kaikkien sitä käsittelevien tekstien jatkoksi. Teksti noudattelee aikaisempien kuvauksien linjaa mainiten tämän hengen pääasialliseksi piirteeksi sen, että se soti ”tavalla tai toisella” Jumalan seurakuntaa vastaan. Se on myös erityisen vaikeasti karkotettava henki, sillä ”useiden henkien” eroaminen eriseuraksi ei näyttänyt toteutuvan sen kohdalla, vaan ”kososlainen väärä henki roikkuu kristillisyyden mukana”. Lepistö myös entisestään monipuolisti kososlaisen hengen oirekuvastoa. Hänen mukaansa kososlaisuuteen kuuluvat ”näyt ja unet”, joihin uskotaan enemmän kuin Jumalan sanaan. Kososlainen myös saattaa puhutellussa antautua ”lihan liikutusten valtaan”, ilman Pyhän Hengen vaikutusta. Kosolaiset sortuvat myös väärin profetioihin ja maailmanlopun ennustamiseen. Tuntomerkiksi kävi myös se, että väärän hengen vallassa ollut joko teki vääriä parannuksia oikeasti muuttamatta toimintaansa tai sitten teki sovintoa ”pelkistä hedelmistä, ei hengestä”. Lepistö päättää artikkelin toteamalla Jumalan valtakunnan käyneen ihmeellistä kilvoituksen aikaa, jossa ”moni kososlaisen hengen kantaja on saanut pa-

18 PM 16.5.79, ”Seurakuntapäivät Raahessa”, PM 23.5.79, ”Alustus Raahan seurakuntapäivillä”, SL 9/79, ”Väärät profeetat” -alustus Ylitornion seurakuntapäivillä 19.5.1979, PM 6.7.79, ”Seurakuntapäivät ja juhannusseurat Pudasjärven rauhanyhdistyksellä”, SL 11/79, ”Seurakuntapäivät Karstulassa” -artikkeli sisältää rauhanyhdistyksen tervehdysten, jossa kerrataan kokouksen pidetyn ja seurakunnan tehneen parannusta kososlaisesta hengestä. Pääosa tekstistä on kokouksen alustuksena pidetyn puheen litterointi, puhujana yhä aktiivinen saarnaaja Raimo Hosionaho.

rannuksen armon”.¹⁹ Tässä vaiheessa kososlaisen hengen oireet olivat jo niin moninaiset, että siitä voidaan sanoa tulleen eräänlaisen ”yleishengen”, jonka kuvaukseen kuuluivat kaikki aikaisempien vuosien henkien tuntomerkit.

Hoitokokousten aaltoa ja siihen liittyvää henkioppia on usein kuvailtu Saaren ja hänen lähipiirinsä aikaansaannokseksi. Jyrkän maallikkolinjan vaikutusta ei voi kiistää, sillä heillä oli ilman muuta merkittävä vaikutus tilanteen eskaloitumiseen. Liikkeen julkaisujen perusteella on kuitenkin helppo sanoa, että joukkohysterian kaltainen tila oli ennen kaikkea kollektiivinen. Liike oli johtoa ja useimpia paikallisrauhanyhdistyksiä myöten mukana toiminnassa ja myös muokkaamassa ajalle ominaista ajattelutapaa. Oppi ihmiset valtaavasta väärästä hengestä, joka useimmiten manifestoitui seurakunnan neuvojen vastustamisena tai ylenkatsomisena oli reaktio pelkoon siitä, että yhteisö moniarvoistuessaan ja yhteiset tapasäännöt hylätessään hajoaisi ja menettäisi merkityksensä. Henkioppi myös siirsi valtaa kentältä ja kirjoitetulta sanalta ”seurakunnan” – eli käytännössä liikkeen hengellisten auktoriteettien – suuntaan. Kenenkään intresseihin ei varmastikaan kuulunut liikkeen saattaminen sekasortoon, mutta kun tilanne alkoi kehittyä hallitsemattomaan suuntaan, oli levottomuutta aiheuttaneesta opista vaikea luopua.

Ulkoinen paine ja henkilöstömuutokset lopettivat hoitokokoukset

Hoitokokoukset alkoivat riistäytyä käsistä vuoteen 1979 mennessä. Yhä räikeämmät ylilyönnit johtivat siihen, että liikkeestä erotetut ja sen kanssa tekemisissä olevat tahot olivat yhteydessä toistuvasti sekä mediaan että kirkkoon. Kriisi nousi kansalliseksi uutisaiheeksi ja yleensä varovaisesti suhtautunut kirkkokin otti kantaa arkipiispa Mikko Juvan suulla. Hän kirjoitti *Helsingin Sanomiin* pitkän artikkelin, jossa hän kertoi saaneensa lukuisia valituksia vanhoillislestadiolaisten toimintaan liittyen ja informoineensa Oulun piispaa asiasta jatkuvasti jo jonkin aikaa. Piispan jäätyä sairaslomalle ja siten asian ollessa Oulun hiippakunnassa jäissä, Juva päätyi itse ottamaan julkisesti kantaa lestadiolaisuuden tilanteeseen. Artik-

19 PM 1.8.79, ”Kososlaisuus väärä henki”.

kelissa Juva puhuikin varsin suorasanaisesti sekä liikkeen eksklusiivista pelastuskäsitystä että sisäistä kurinpitoa vastaan ja toteaa, ettei kirkko voi katsoa lestadiolaisuudessa esiintynyttä toimintaa läpi sormien.²⁰ Juvan artikkelia siteerattiin laajasti eri lehdissä ja vieläpä painottuen sen sanavalinnoitaan ankarimpiin osioihin.²¹

Vaikka SRK poikkeuksellisesti vastasi sen toimintaa koskeviin syytöksiin *Päivämieheissä* ”SRK VASTAA”-artikkeliin alla ja lehdistötilaisuudessa kiistäen kaikki väitteet toiminnan vahingollisuudesta, oli julkisella paineella merkittävä vaikutus. Julkisen paineen lisäksi hoitokokouskäytännön purkamista selittävät SRK:n sisäiset henkilöstömuutokset. Kenties merkittävien hoitokokousajan taustalla ollut yksittäinen henkilö Heikki Saari asetettiin puhujakieltoon, jolla yritettiin rauhoittaa seurakunnan sisäistä tilannetta. Hoitokokousten pitäminen muuttuikin satunnaiseksi viimeistään vuoden 1980 aikana ja vahingosta viisastuneena vanhoillislestadiolaisuus myös avautui muulle maailmalle aikaisempaan verrattuna.

Hoitokokouksista muodostui lestadiolaisuudelle raskas taakka pitkäksi aikaa, vaikka intensiivisin hoitokokousaika oli suhteellisen lyhyt. Koska SRK aikalaisreaktioissa kiisti väärinkäytökset tai vähäteli niitä, liikkeen ulkopuolelle joutuneet nostivat asiaa säännöllisin väliajoin pinnalle ja toden teolla hoitokokoukset ikään kuin heräsivät eloon internetin yleistyttyä. 2000-luvun alussa *Suomi24*-palstalla kirjoitettiin satojatuhansia viestejä aiheeseen liittyen ja yleinen vaatimus oli julkinen anteeksipyyntö väärinkohdelluille liikkeen taholta. Koska printtimediakin tarttui asiaan sen saaman kiinnostuksen myötä, joutui SRK ottamaan kantaa asiaan, joskin se kieltäytyi anteeksipyyntöistä pitkän aikaa vedoten siihen, että hoitokokousaika oli ollut pääosin siunauksellista ja tehdyt väärinkäytökset olivat yksityishenkilöiden – ei liikkeen – vastuulla. Vuonna 2011 liike kuitenkin hieman yllättäen antoi lehdistötiedotteen, jossa se pahoitteli hoitokokouksissa tapahtuneita väärinkäsityksiä ja ensimmäistä kertaa virallisesti sanoutui irti myös henkiopista, joka määriteltiin ”harhaopiksi”.²²

20 *Helsingin Sanomat* 2.12.79, ”Lestadiolaisuus ja kirkko”. Arkikiipisa Mikko Juvan kannanotto lestadiolaisuuden tilanteeseen.

21 Alatalo 2014, 123–126.

22 PM 11.10.2011, ”SRK:n historiatyön jatko edellyttää keskustelua”.

Yleisellä tasolla voidaan sanoa, että hoitokoussaika kertoo seurakunnan olleen sisäisessä käymistilassa jo pitkän aikaa ennen tilanteen kärjistymistä. Ympäröivän yhteiskunnan nopea muutos vaaransi käsityksen yhdestä oikeasta ja muuttumattomasta uskosta, johon olennaisena osana kuului yhdenmukainen käytös ja liikkeen tapasääntöihin sitoutuminen. Otetta kiristettiin, jotta tavoite yhtä pitävästä seurakunnasta saataisiin turvattu. Kun vaikeaan tilanteeseen liitettiin sekavasisältöinen henkioppi, seurakunnan erehtymättömyyden korostaminen ja painostava tapa puuttua yksilöiden ”vääränlaiseen” käyttäytymiseen tai elämäntapaan, lähti tilanne kehittymään nopeasti huonoon suuntaan. Palaaminen hoitokokouksiin on ollut liikkeelle vaikeaa, koska samalla se on joutunut kohtaamaan tuon ajan yhä relevantit kysymykset siitä, miten luonteeltaan eksklusiivista oppia voidaan nopeasti muuttuvassa nykyajassa soveltaa. Modernin Suomen kehitys on tuonut vastaanvanlaisia haasteita muillekin hengellisille yhteisöille. Luterilainen kirkko kokonaisuudessaan valitsi muutosvastaisuuden sijaan toisen tien pyrkien sulautumaan ja olemaan läsnä yhteiskunnan muutoksissa.

Kirjallisuutta

Alatalo, Jani 2014: *Pohjoisen herätysliike ja modernisaation kipukohdat – Vanhoillislestadiolaisuuden julkisuuskuva Suomessa 1961–1985*, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi.

Haukkala, Matias 2010: *Vanhoillislestadiolaisuuden modernisaatio-prosessi: näkökulmia yhteiskunnan muutokseen ja yksilöllisyyden käsittelyyn Alajärven vanhoillislestadiolaisuuden kautta*. Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma, Helsinki, Helsingin yliopisto.

Kurvinen, Jorma 1980: *Raportti lestadiolaisuudesta*, Kirjapaja, Mikkelin 1980.

Kesti, Jukka-Pekka 2001: *Uskon vahvistus vai armoväline? – vanhoillislestadiolaisuuden sakramenttikiista Päivämieheissä ja Siionin Lähetyslehdessä vuosina 1957–58*, Aate- ja oppihistorian pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto.

Linjakumpu, Aini 2012: *Haavoittunut yhteisö – Hoitokokoukset vanhoillislestadiolaisuudessa*, Vastapaino, Tampere.

Lohi, Seppo 2007: *Lestadiolaisuuden suuri hajaannus ja sen taustat*, Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry, Jyväskylä.

Lohi, Tuomas 2000: *Haapajärven lestadiolaisuuden vaiheet 1963–1999*, Historian pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto 2000.

Murtorinne, Eino 1995: *Suomen kirkon historia 3 – Sotavuosista nyky-päiviin 1900–1990*. WSOY, Porvoo.

Pyysiäinen, Ilkka 2005: *Synti: Ajatuksin, sanoin ja teoin*, WSOY, Helsinki.

Raittila, Pekka 1962: *Erimielisyyksien synty ja kehittyminen vuosina 1957–1961. Totuuden kuullaisuuteen*, Vanhoillislestadiolaisten pappien veljespiiri, Pieksämäki.

Ruokanen, Miikka 1980: *Jumalan valtakunta ja syntien anteeksiantamus. Suomen rauhanyhdistysten keskusyhdistyksen oppilliset korostukset 1977–1979*. Kirkon tutkimuslaitos Tampere 1980.

Kirjoittaja on filosofian maisteri, joka on valmistunut aate- ja oppihistoriasta.